

UPPSALA
UNIVERSITET

Forskningsöversikt psykotraumatologi 2023

Kunskapscentrum i psykotraumatologi

Sammanställt av Kunskapscentrum i psykotraumatologi vid institutionen för medicinska vetenskaper, Uppsala universitet, på uppdrag av Socialstyrelsen.

Författarna svarar för innehåll och slutsatser.

Uppsala, 31 oktober 2023

Om rapporten

Kunskapscentrum i psykotraumatologi ska regelbundet rapportera till Socialstyrelsen om aktualiteter inom kunskapsområdet. Rapporteringen sker bland annat i form av forskningsöversikter en gång per år.

Målgruppen för denna omvärldsanalys är tjänstemän, verksamhetsansvariga, legitimerad vårdpersonal och beslutsfattare som arbetar med krisberedskap eller katastrofmedicinsk beredskap inom till exempel Socialstyrelsen, MSB, Försvarsmakten, regionala och kommunala hälso- och sjukvården samt socialtjänsten.

Syftet med forskningsöversikten är att upprätthålla och utveckla expertis samt att förse målgruppen med en kartläggning av forskning som berör svensk katastrofmedicinsk beredskap inom kunskapsområdet. Forskningsöversikten ska omfatta en sammanställning av vetenskaplig litteratur samt presentationer på vetenskapliga möten och konferenser i urval som publicerats eller presenterats under föregående år.

Kunskapscentrumet ska identifiera och kortfattat summera forskningsresultat inom kunskapsområdet som kan stärka svensk katastrofmedicinsk beredskap. Kunskapscentrumet ska även identifiera kunskapsluckor inom området samt analysera och dra slutsatser gällande behov av framtida forskning som kan stärka den svenska hälso- och sjukvårdens katastrofmedicinska beredskap.

Innehåll

Inledning.....	5
Vetenskapliga publikationer	5
Kriget i Ukraina	5
Psykisk ohälsa relaterad till pandemin.....	6
Andra ämnen	7
Avhandlingar under året	8
Sammanfattning	9
Referenser	10

Inledning

Detta är den tredje forskningsöversikten sedan Socialstyrelsen år 2021 upphandlat Kunskapscentrum inom psykotraumatologi. Forskningsöversikten omfattar primärt perioden 2 oktober föregående år till 1 oktober innevarande år. Bevakningsperioden överlappar med perioden för centrets rapport om omvärldsbevakning från september 2023 och innehållet är därför också överlappande. I översikten refereras till vissa vetenskapliga publikationer som återfinns i referenslistan i slutet på detta dokument, men det finns även fotnoter med hänvisningar till mera omfattande listor över publicerade arbeten.

Vetenskapliga publikationer

Kriget i Ukraina

I kunskapscentrets föregående forskningsöversikt för ett år sedan identifierades 55 vetenskapliga publikationer som handlade om psykisk ohälsa relaterat till Rysslands invasion av Ukraina. Sedan dess har vi identifierat 102 publikationer som publicerats från 2 oktober 2022 till 1 oktober 2023.*

Publikationerna innefattar undersökningar av förekomsten av psykisk ohälsa hos olika grupper av befolkningen i Ukraina, militär personal, och ukrainska flyktingar. Ytterligare några gäller i vilken utsträckning konflikten och dess konsekvenser har lett till oro eller stress hos medborgare i andra länder. Många av de publicerade studierna har samlat in data under 2022. Vi ger här några exempel på studier som publicerats under det senare året, och hänvisar annars till publikationslistan som är länkad i fotnoten.

Sammanfattningsvis ser vi ett liknande mönster som i tidigare konflikter, med en tydlig koppling mellan exponering och psykisk ohälsa som hos vissa är mycket svår, samtidigt som befolkningen också uppvisar en stark motståndskraft. En studie undersökte

---

* En lista över publikationer om psykisk ohälsa i samband med Rysslands invasion av Ukraina:
<https://www.ncbi.nlm.nih.gov/sites/myncbi/1dIEbkx7u1b5h/collections/63488693/public/>

utbredningen av exponering för kriget och psykisk ohälsa hos ungdomar i krigsdrabbade Donetsk-regionen och i Kirovograd i centrala Ukraina.¹ Sextio procent av ungdomarna i Donetsk-regionen hade upplevt beväpnade attacker och de hade en fyrfaldigt högre risk för svår posttraumatisk stress jämfört med ungdomar i centrala Ukraina. Noterbart är att studien samlade in data under september 2016 till januari 2017, vilket påminner om att den väpnade konflikten utsatt delar av befolkningen i Ukraina för psykisk belastning i många år.

En undersökning av förskolebarn och skolbarn i Ukraina som genomfördes i början på hösten 2022 fann att var sjätte förskolebarn och var åttonde skolbarn i studien hade höga nivåer av krigsrelaterad posttraumatisk stress.² Särskilt utsatta var de barn vars föräldrar själva upplevde psykisk ohälsa eller var militär personal.

Förhållanden för psykiatrisk vård har belysts. En studie beskriver hur vård av psykiatriska patienter i slutenvården har präglats av svårigheter med bemanning och fördelning av patienter till något av Ukrainas ca 60 psykiatriska sjukhus.³ En annan publikation sammanfattar lärdomar från Ukraina gällande vård av beroendesjukdomar, HIV/AIDS och psykisk ohälsa, och dokumenterar klart ökad stressbelastning hos personal till följd av ökad arbetsbelastning, hot, samt problem med logistik och ekonomi.⁴

En meta-analys av studier som undersökte individuella och sociala komponenter som stärker motståndskraft hos flyktingar beskriver en komplex väv av faktorer där copingstrategier och sociala insatser är viktiga för den mentala motståndskraften.⁵

Slutligen lyfter vi en studie av allmänhetens stöd till flyktingar. En stor studie har genomfört mätningar av ca 33 000 personer från 15 europeiska länder (inklusive Sverige) under flyktingkrisen åren 2015-2016 och 2022.⁶ Studiedeltagarna fick bedöma olika fiktiva profiler av asylsökande. Studien visade på relativt oförändrade attityder gentemot asylsökande och flyktingar mellan 2016 och 2022, och en viss ökning i stödet till dessa grupper över samma period.

Psykisk ohälsa relaterad till pandemin

Bevakningsperioden för denna forskningsöversikt inkluderar brytpunkten när WHO beslutade att inte längre klassificera utbredningen av coronaviruset som en pandemi. Forskning fortsätter att publiceras om många aspekter av den psykiska

ohälsan. I föregående forskningsöversikt identifierade vi ca 60 forskningspublikationer relaterade till pandemin och psykisk ohälsa med minst en svensk forskare som analyserat data helt eller delvis från Sverige. Detta år fann vi med samma sökkriterier 70 publikationer.[†] Sökningen gör inga anspråk på att vara heltäckande, men ger en bild av svensk forskning på området.

Sammanfattningsvis visar senaste årets publikationer inte på några avgörande skillnader i fynd jämfört med den bild som redovisades i föregående års forskningsöversikt. Den svenska forskningen har fortsatt att dokumentera pandemins konsekvenser, inte sällan som del av internationella konsortium. Bland studier som gäller pandemins konsekvenser för vårdpersonal är sjuksköterskor vanligast förekommande yrkeskategorin, medan vi inte kunde identifiera någon studie som har undersökt läkarnas psykiska hälsa.

Den internationella forskningen har nu tagit fart och det utkommer en stor mängd vetenskapliga rapporter om pandemins konsekvenser för psykisk ohälsa. Det publiceras i hög takt meta-analyser och vetenskapliga översikter, och även dessa syntetiseras i än mer övergripande översikter, så kallade paraplyöversikter.⁷ Som nämnts är lägesbilden idag relativt lik den föregående. Exempelvis noteras ökade nivåer av psykisk ohälsa hos vissa grupper som sjukvårdspersonal liksom hos barn och ungdomar och unga vuxna, men med varierande resultat i olika länder, samt få tydliga konsekvenser för allmän befolkning. Dock har det nu kommit flera studier som ökar vår kunskap om vård av psykisk ohälsa på distans^{8,9} och effekten av olika insatser till sjukvårdspersonal.¹⁰ Slutligen utkommer nu allt mera forskning om de psykiska konsekvenserna av svår COVID-19 sjukdom.^{11,12}

Andra ämnen

Vetenskaplig översikt om Psykologisk första hjälpen

Psykologisk första hjälpen rekommenderas som ramverk för krisstödande insatser. En systematisk genomgång av forskning som utvärderat insatsen publicerades under året i *Journal of Traumatic Stress*.¹³ Forskarna drar slutsatsen att insatsen ser ut att hjälpa, men även om Psykologisk första hjälpen är ett namn på

[†] En lista över svensk pandemiforskning under bevakningsperioden:
<https://www.ncbi.nlm.nih.gov/sites/myncbi/1dIEbkx7u1b5h/collections/63492121/public/>

krisstödjande åtgärder av enkel natur anser forskarna att det är otillfredsställande att det endast finns ett fåtal randomiserade studier.

Avhandlingar under året

Här redovisas kort avhandlingar vid svenska lärosäten som framlagts det senaste året och som kan vara av relevans för personal som arbetar med människor med svåra erfarenheter.

Trauma-focused digital support, momentary psychological states, and long-term symptoms: Randomized controlled trial and ecological momentary assessment

Ida Hensler, Uppsala universitet

Avhandlingen visar att en självhjälpsapp kan ha positiva effekter på psykiska besvär och funktionsnedsättning hos personer som varit med om potentiellt traumatiserande händelser. En studie i avhandlingen handlade om pandemin och indikerar att digitalt socialt umgänge kanske inte har samma positiva roll för vårt välmående som fysiskt socialt umgänge.

Självhjälpsappen, PTSD Coach Sverige, finns fritt tillgänglig där appar finns att ladda ned och användas självständigt eller som komplement till andra insatser.

Internet-based cognitive behaviour therapy for women with negative birth experiences following childbirth

Josefin Sjömark, Uppsala universitet

Avhandlingen rapporterar om en studie som syftade till att undersöka om en internetförmedlad psykologisk intervention var bättre än sedvanlig handläggning för att lindra symtom på psykisk ohälsa och förbättra nära relationer hos mödrar med negativa förlossningsupplevelser. Studien lyckades inte finna någon effekt av interventionen, och i avhandlingen diskuteras olika aspekter av tidiga insatser som kan påverka utfallet.

Person-centered fundamental care in the emergency room: Patient and registered nurse perspectives

Veronica Pavedahl, Mälardalens universitet

Det övergripande syftet med avhandlingen var att utforska hur personcentrerad grundläggande vård tillgodoses för livshotande sjuka patienter i akutrum, ur både patienters och sjuksköterskors perspektiv. Slutsatserna pekar på utmaningar för sjuksköterskor att tillgodose grundläggande vårdbehov på ett personcentrerat sätt och avhandlingen resonerar om att organisationen och ansvaret för att tillhandahålla personcentrerad grundläggande vård är oklara, ospecificerade och bristande i riktning för hur de ska utföras.

Sammanfattning

Denna forskningsöversikt har fortsatt haft fokus på pandemin och kriget i Ukraina. Den vetenskapliga litteraturen inom psykotraumatologi har under de senaste två åren präglats mycket starkt av pandemin, och det är sannolikt inte överståndet ännu. Pandemirelaterad forskning har bidragit positivt till kunskapen om distansbehandling och andra digitala tjänster för stressrelaterad psykisk ohälsa,^{14,15} se även avhandlingarna som omnämns ovan.

Det finns fortfarande mycket att lära av pandemin och invasionen av Ukraina, samtidigt som omvärlden går vidare och nya kriser drabbar våra samhällen. En utmaning som området psykotraumatologi nu står inför är att syntetisera den pandemirelaterade forskning som präglar litteraturen, och skapa förutsättningar för att lära av pågående konflikter.

Referenser

1. Osokina O, Silwal S, Bohdanova T, Hodes M, Sourander A, Skokauskas N. Impact of the Russian Invasion on Mental Health of Adolescents in Ukraine. *J Am Acad Child Adolesc Psychiatry*. 2023;62(3):335-343. doi:10.1016/j.jaac.2022.07.845
2. Martsenkovskiy D, Karatzias T, Hyland P, et al. Parent-reported posttraumatic stress reactions in children and adolescents: Findings from the mental health of parents and children in Ukraine study. *Psychol Trauma Theory Res Pract Policy*. Published online September 25, 2023. doi:10.1037/tra0001583
3. Pinchuk I, Goto R, Kolodezhny O, Pimenova N, Skokauskas N. Dynamics of hospitalizations and staffing of Ukraine's mental health services during the Russian invasion. *Int J Ment Health Syst*. 2023;17(1):20. doi:10.1186/s13033-023-00589-4
4. Deac AA, Zaviryukha I, Rozanova J, et al. Treatment System Adaptations during War: Lessons from Ukrainian Addiction Treatment Providers. *Subst Use Misuse*. 2023;58(11):1447-1450. doi:10.1080/10826084.2023.2212377
5. Rizzi D, Ciuffo G, Landoni M, Mangiagalli M, Ionio C. Psychological and environmental factors influencing resilience among Ukrainian refugees and internally displaced persons: a systematic review of coping strategies and risk and protective factors. *Front Psychol*. 2023;14:1266125. doi:10.3389/fpsyg.2023.1266125
6. Bansak K, Hainmueller J, Hangartner D. Europeans' support for refugees of varying background is stable over time. *Nature*. 2023;620(7975):849-854. doi:10.1038/s41586-023-06417-6
7. Leonardo Bevilacqua, Lana Fox-Smith, Amy Lewins, et al. Impact of COVID-19 on the mental health of children and young people: an umbrella review. *J Epidemiol Community Health*. 2023;77(11):704. doi:10.1136/jech-2022-220259
8. Sugarman DE, Busch AB. Telemental health for clinical assessment and treatment. *BMJ*. Published online January 16, 2023:e072398. doi:10.1136/bmj-2022-072398
9. Shaker AA, Austin SF, Storebø OJ, et al. Psychiatric Treatment Conducted via Telemedicine Versus In-Person Modality in Posttraumatic Stress Disorder, Mood Disorders, and Anxiety Disorders: Systematic Review and Meta-Analysis. *JMIR Ment Health*. 2023;10:e44790. doi:10.2196/44790

10. Cohen C, Pignata S, Bezak E, Tie M, Childs J. Workplace interventions to improve well-being and reduce burnout for nurses, physicians and allied healthcare professionals: a systematic review. *BMJ Open*. 2023;13(6):e071203. doi:10.1136/bmjopen-2022-071203
11. Natarajan A, Shetty A, Delanerolle G, et al. A systematic review and meta-analysis of long COVID symptoms. *Syst Rev*. 2023;12(1):88. doi:10.1186/s13643-023-02250-0
12. Mat Hassan N, Salim HS, Amaran S, et al. Prevalence of mental health problems among children with long COVID: A systematic review and meta-analysis. *PloS One*. 2023;18(5):e0282538. doi:10.1371/journal.pone.0282538
13. Hermosilla S, Forthall S, Sadowska K, Magill EB, Watson P, Pike KM. We need to build the evidence: A systematic review of psychological first aid on mental health and well-being. *J Trauma Stress*. 2023;36(1):5-16. doi:10.1002/jts.22888
14. Hensler I, Sveen J, Cernvall M, Arnberg FK. Longitudinal follow-up of the randomized controlled trial of access to the trauma-focused self-management app PTSD Coach. *Internet Interv*. 2023;32:100618. doi:10.1016/j.invent.2023.100618
15. Bragesjö M, Arnberg FK, Olofsdotter Lauri K, Aspvall K, Särholm J, Andersson E. Condensed Internet-delivered prolonged exposure provided soon after trauma: a randomised trial. *Psychol Med*. 2023;53(5):1989-1998. doi:10.1017/S0033291721003706

